

Perustuslakivaliokunta

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2018

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2018 (K 11/2019 vp): Asia on saapunut perustuslakivaliokuntaan mietinnön antamista varten. Asia on lisäksi lähetetty muihin erikoisvaliokuntiin mahdollisen lausunnon antamista varten.

Lausunnot

Asiasta on annettu seuraavat lausunnot:

- työelämä- ja tasa-arvovaliokunta TyVL 1/2019 vp
- lakivaliokunta LaVL 3/2019 vp
- hallintovaliokunta HaVL 5/2019 vp
- sivistysvaliokunta SiVL 2/2019 vp
- sosiaali- ja terveysvaliokunta StVL 3/2019 vp

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- eduskunnan oikeusasiamies Petri Jääskeläinen, Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia
- apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen, Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia
- apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin, Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus sisältää oikeusasiamiehen ja apulaisoikeusasiamiesten puheenvuorot, yleiskatsauksen oikeusasiamiesinstituutioon kertomusvuonna sekä jaksot perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta ja laillisuusvalvonnasta asiaryhmittäin. Kertomuksesta saa selkeän käsityksen oikeusasiamiehen toiminnasta ja laillisuusvalvonnassa esiin tulleista ongelmista.

Oikeusasiamiehen toiminta tilastotietojen valossa

Kanteluita saapui kertomusvuonna noin 5 600, mikä on noin 650 vähemmän kuin vuonna 2017. Määrä on kaikkien aikojen toiseksi suurin. Kertomusvuonna ratkaistiin vähän yli 5 400 kantelua.

Valiokunnan mietintö PeVM 2/2019 vp

Omia aloitteita ratkaistiin noin 80. Kanteluista ja omista aloitteista yli 800 eli noin 15 % johti oikeusasiamiehen toimenpiteisiin. Tarkastuksia tehtiin kertomusvuonna lähes 130 kohteeseen, mikä on jonkin verran enemmän kuin edellisellä vuonna. Niistä noin puolet oli ennalta ilmoittamattomia eli ns. yllätystarkastuksia.

Kertomusvuoden lopussa oikeusasiamiehen kansliassa ei ollut vireillä yhtään yli vuoden vanhaa kantelua. Perustuslakivaliokunta pitää tärkeänä, että kanteluiden käsittelyaikaa koskeva tavoite on pystytty saavuttamaan kantelujen määrän kasvusta huolimatta.

Perustuslakivaliokunta ei ole erikseen arvioinut oikeusasiamiehen yksittäisiä ratkaisuja tai kannanottoja.

Oikeusasiamiehen ja apulaisoikeusasiamiesten puheenvuorot

Oikeusasiamies Jääskeläisen puheenvuoro kertomuksessa käsittelee vanhusten oikeuksia oikeusasiamiesinstituution näkökulmasta. Myös apulaisoikeusasiamies Sakslinin lapsen oikeuksien valvontaa ja apulaisoikeusasiamies Pölösen vapautensa menettäneiden oikeuksien valvontaa koskevat puheenvuorot ovat useita eri hallinnonaloja läpileikkaavia.

Perustuslakivaliokunta kiinnittää puheenvuoroissa ja laajemminkin kertomuksessa esiin tulleen johdosta huomiota viranomaisvalvonnan järjestämiseen. Valiokunta on jo aikaisemmin pitänyt tärkeänä huolehtia siitä, että oikeusasiamiehellä on toimivaltaisia ensisijaisia valvojia valvottavanaan (PeVM 3/2018 vp, s. 3). Oikeusasiamiehen tehtävänä voidaan nähdä olevan muun valvonnan täydentäminen ja sen varmistaminen, että laillisuusvalvonnan järjestelyt toimivat tarkoitetulla tavalla. Oikeusasiamieheen nähden ensisijaisia erityisiä valvontaviranomaisia ovat muun muassa aluehallintovirastot, Sosiaali- ja terveystieteiden lupa- ja valvontavirasto ja erityisvaltuutetut. Perustuslakivaliokunta korostaa asianmukaisen viranomaisvalvonnan järjestämisen merkitystä ja valvonnan riittäviä resursseja (ks. myös PeVL 64/2018 vp, s. 5).

Perustuslakivaliokunta on lastensuojelulain muuttamisen yhteydessä kiinnittänyt huomiota eduskunnan oikeusasiamiehen laillisuusvalvontakäytännössä ilmenneisiin merkittäviin perusoikeusturvaan liittyviin ongelmiin yksityisten lastensuojelulaitosten sijaishuoltoon määrättyihin lapsiin kohdistuvissa rajoitustoimenpiteissä (PeVL 64/2018 vp, s. 5). Ongelmat eivät perustuslakivaliokunnan käsityksen mukaan ole olleet vähäisiä, mikä käy ilmi myös oikeusasiamiehen kertomuksesta. Kyse on ollut muun muassa lakiin perustumattomista rajoitustoimenpiteistä, sinänsä hyväksyttävien rajoitustoimenpiteiden toteuttamisen tavasta ja olosuhteista sekä lisäksi yhteydenpidon ja lasten kuulemisen puutteista.

Perustuslakivaliokunnan mukaan lasten perusoikeuksien toteutuminen lastensuojelussa edellyttää käytännössä myös lastensuojelulaitosten toiminnan riittävää valvontaa. Valiokunta korostaa myös lastensuojelussa työskentelevien koulutuksen ja tietoisuuden lisäämisen merkitystä.

Oikeusasiamiehen hyvitysesitykset

Oikeusasiamiehen kertomuksessa tehdään selkoa oikeusasiamiehen hyvitysesityksistä ja sovinnolliseen ratkaisuun johtaneista asioista. Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 11 §:n

Valiokunnan mietintö PeVM 2/2019 vp

mukaan oikeusasiamies voi tehdä viranomaiselle esityksen tapahtuneen virheen oikaisemiseksi tai epäkohdan korjaamiseksi. Tapahtuneen virheen tai kantelijan oikeuksien loukkauksen hyvittäminen oikeusasiamiehen esityksen perusteella on yksi asian sovinnollisen ratkaisun muoto.

Oikeusasiamiehen tekemät hyvitysesitykset ovat useimmiten johtaneet myönteiseen lopputulokseen. Perustuslakivaliokunta pitää hyvänä kehitystä, jonka myötä oikeusasiamiehen toiminnan painopiste on siirtynyt yhä selvemmin viranomaisten toiminnan valvonnasta ihmisten oikeuksien edistämiseen (ks. myös PeVM 2/2016 vp, s. 1). Perustuslakivaliokunta korostaa edelleen pitävää oikeusasiamiehen esityksen tekemistä asian sopimiseksi ja hyvityksestä selvissä tapauksissa perusteltuna kansalaisen pääsemiseksi oikeuksiinsa, sovinnollisen ratkaisun löytymiseksi ja turhien oikeusriitojen välttämiseksi (PeVM 12/2010 vp, s. 4/II ja PeVM 2/2016 vp, s. 2).

Laillisuusvalvonnan työnjaon ja yhteistyön kehittäminen

Perustuslain mukaan Suomessa on kaksi ylintä laillisuusvalvojaa, eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri, joilla on sama toimivalta. Oikeusasiamiehen ja oikeuskanslerin tehtävien jaosta voidaan kuitenkin säätää tavallisella lailla kaventamatta kummankaan laillisuusvalvontaa koskevaa toimivaltaa.

Perustuslakivaliokunta on käsitellyt valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen välisen työnjaon ja yhteistyön kehittämistä oikeuskanslerin ja oikeusasiamiehen vuosien 2014—2017 kertomuksista antamissaan mietinnöissä (PeVM 5/2018 vp, PeVM 3/2018 vp, PeVM 2/2017 vp, PeVM 1/2017 vp, PeVM 3/2016 vp, PeVM 2/2016 vp, PeVM 8/2015 vp, PeVM 7/2015 vp). Ylimpien laillisuusvalvojien tehtävien jakoa on selvitetty oikeusministeriön asettamassa työryhmässä, jonka mietintö valmistui kesäkuussa 2019. Perustuslakivaliokunta pitää tärkeänä, että tässä valiokunnan aikaisemminkin kiirehtimässä asiassa edetään viivytyksettä.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSEHDOTUS

Perustuslakivaliokunnan päätösehdotus:

Eduskunta hyväksyy kannanoton kertomuksen K 11/2019 vp johdosta.

Valiokunnan kannanottoehdotus

Eduskunnalla ei ole huomautettavaa kertomuksen johdosta.

Valiokunnan mietintö PeVM 2/2019 vp

Helsingissä 22.10.2019

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Johanna Ojala-Niemelä sd

jäsen Bella Forsgrén vihr

jäsen Jukka Gustafsson sd

jäsen Olli Immonen ps

jäsen Hilikka Kemppi kesk

jäsen Mikko Kinnunen kesk

jäsen Anna Kontula vas

jäsen Markus Lohi kesk

jäsen Mats Löfström r

jäsen Jukka Mäkynen ps

jäsen Sakari Puisto ps

jäsen Heikki Vestman kok

jäsen Tuula Väätäinen sd

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Liisa Vanhala